

Daržo dydis

Didelis užimtumas neleidžia miestiečiams prižiūrėti didelių žemės sklypų, auginti daug įvairių daržovių – jiems nesinori prarasti dalies laisvalaikio, kuris taip reikalingas stresinėms gyvenimo situacijoms sušvelninti. Tačiau mažas daržas nereikalauja daug laiko, o bendravimas su augalais teikia džiaugsmo.

Būsimiesiems daržovių augintojams vienas aktualiausių klausimų: kokio dydžio daržą reikia turėti, kad jame išaugintų daržovių pakaktų maistui, o darbas taptų malonumu? Ticms, kurie daržo priežiūrai gali skirti tik po maždaug 2 valandas savaitgaliais, vokiečių daržininkai pataria pasirinkti 3–4 m² žemės plotą. Bene realiausią daržo dydį nurodė akademikas Tadas Ivanauskas. Jis teigė, kad asmeniui, dirbančiam vien savo jėgomis, be pagalbos iš šalies, pirmaisiais metais užtektų įdirbti 100 m² žemės.

Vėliau, kai šis plotas jau bus sukultūrintas, kasdien skirdamas apie porą valandų atliekamo laiko, dirbamas žemės plotą jis gali padidinti iki 200–300 m². O žmogus, kuris neturi kitų pareigų ir visą dieną išbūna sode, gali įdirbti 400–600 m² žemės.

Kad ir koks būtų žemės plotas, svarbu, kad darbas jame teiktų malonumą, kad dar liktų laiko poilsiui, apmąstymams ir pasidžiaugti savo išaugintomis sveikomis daržovėmis. Daržus galima įsirengti ir ant palangių loveliuose, ant terasos grindų pastatomose talpyklėse. O jeigu prie namų yra nedidelis šiltnamis arba oranžerija, galima auginti ir egzotinių šilumąmėgių daržovių, pratęsti apsirūpinimo daržovėmis sezoną. Visais atvejais daržininkavimas turėtų būti darnus darbo, poilsio ir dvasinio pasitenkinimo derinys.

Daržo dydį pasirinkite pagal savo poreikius

Daržo planavimas

Pradedantiems daržininkams kyla daug klausimų dėl daržo sklypo plano. Daržo sklypas turi būti suplanuotas taip, kad daržovėms būtų sudarytos optimalios augimo ir vystymosi sąlygos ir kad jas būtų patogu prižiūrėti. Dažnai pasinaudojama viduramžių Europos vienuolynų daržų pavyzdžiu. Vienuoliai daržus įsirengdavo kuo arčiau virtuvės ir padalydavo juos į 4 kvadratinės lysves. Viena kvadratinė lysvė būdavo 1,5×1,5 m dydžio, tarp jų būdavo 1,2 m pločio takeliai. Kartais lysves aprėmindavo rąsteliais, pakeldavo 10–15 cm. Įprastos lysvės daromos iki 1,2 m pločio, o tarpulysviai – bent 0,3 m pločio. Lysvėse daržovės grupuojamos pagal auginimo sąlygas, aukštį ir kt.

Amerikiečių rašytojas Džekas Londonas (1876–1916) kūrinyje „Mėnulio slėnis“ aprašė jauną amerikiečių šeimą, kuri radusi savo sielai tinkamą žemės sklypą pradėjo auginti daržoves, o lysvių pakraščius apšodindavo gėlėmis ir dovanodavo jas daržovių pirkėjams. Šiais laikais daržovės dažnai derinamos su gėlėmis ne tik gėlynuose, bet ir įvairiose talpyklėse.

Kai kurie daržovių augintojai lysves pakauštinavo mediniais borteliais, tarp jų pildavo derlingos kompostinės žemės ir į lysvės dugną dėdavo šildomųjų medžiagų (mėšlo, žolės, šiukšlių ir kt.). Šios pūdamos įkaisdavo ir šildydavo žemę su daržovių daigais. Taip atsirado inspektai (šildilysvės).

Iš kur pas mus atkeliavo daržovės?

Daržovės į žmogaus gyvenimą atėjo ne iš karto. Pirmiausia buvo atkreiptas dėmesys į aplinkoje augančius augalus, išsiskiriančius savo vaisiais, lapais ar šaknimis. Supratus, kad šie augalai tinka maistui, juos imta rinkti ir naudoti.

Prasidėjus tarpžemyninėms kelionėms, buvo introdukuojami vis nauji augalai, ilgainiui jie tapo svarbia žmogaus mitybos raciono dalimi. Pavyzdžiui, iš Pietų Amerikos žemyno 1565 metais į Europą buvo įvežta bulvė. Pradžioje bulvės augintos kaip dekoratyviniai augalai. Atkreipus dėmesį į maistines jų savybes, šios daržovės atsidūrė ant turtingųjų europiečių stalo. Į Lietuvą bulvės pateko Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Augusto III (1696–1763) laikais, spėjama, per Rietavą. Iš pradžių bulvių laukai išplito dvarų žemėse, netrukus jas ėmė auginti visi žemdirbiai. Dabar bulvės laikomos antrąja duona.

Iš svetur pas mus atkeliavo šios daržovės (pagal Nikolajų Vavilovą): iš **Kinijos** (centriniai kalnynai ir vakarų Kinija) – sojos, ridikai, pupelės; iš **Indijos** (Birma ir Pakistanas) ir **Indonezijos** – pupelės, bastutinių augalų rūšys; iš **Centrinės Azijos** (Kašmyras, Afganistanas, Pamyras, Uzbekistanas, šiaurės vakarų Indija) – žirniai, lęšiai, pupos, pupelės, melionai, morkos, ridikėliai, svogūnai, špinatai; iš **Artimųjų Rytų** (Turkija, Irakas, Sirija, Palestina, Iranas, Sakartvelas, Armėnija, Kaukazas) – svogūnai, salotos, raudonieji burokėliai, kopūstai, morkos, melionai, agurkai, moliūgai; iš **Viduržemio jūros regiono** – žirnių rūšys, bastutinių augalų rūšys, runkeliai; iš **Etiopijos** (Etiopija, Somalis) – žirniai, lęšiai, pupos; iš **Pietų Meksikos** ir **Centrinės Amerikos** – pupelės, moliūgai, paprikos; iš **Pietų Amerikos** (Peru, Ekvadoras, Bolivija, Brazilija, Paragvajus) – bulvės, kukurūzai, pupelės, pomidorai, moliūgai.

Daržovių auginimo būdai ir vieta

Mažuose daržuose daržovės auginamos lysvėse. Jei lysvės įrengiamos sunkiame dirvožemyje (molio, sunkaus ir vidutinio priemolio), tarpulyviai, ne siauresni kaip 0,3 m, iškasami gilesni, nes tokių lysvių pakraščiai neyra, o gilesniuose tarpulyviuose susirenka vandens perteklius, ypač po smarkesnių liūčių. Lengvo dirvožemio dirvoje tarpulyviai daromi seklūs, tik išminami, norint sutaupyti dirvos drėgmę, kurios čia taip trūksta.

Kokias lysves daryti geriausia? Idealu daržovės auginti 1–1,2 m pločio lysvėse, palickant 0,3–0,4 m pločio tarpulysius.

Kaip orientuoti lysves? Geriausia atviroje vietoje esančios lysvės galus orientuoti pietų–šiaurės kryptimi. Tuomet augalus vienodžiau apšvies saulė.

Daržoves galima sėti ir sodinti eilutėmis išilgai arba skersai lysvės. Atviroje vietoje įrengtoje lysvėje patogiausia jas auginti eilutėmis skersai

Pakeltas lysves renkasi idealią tvarką mėgstantys daržininkai

Estetinis daržas

lysvės. Tai **plokščiosios lysvės**. Jos pranašesnės sėjomaininiuose laukuose ir plotuose, kur norima daugiau eksperimentuoti.

Pakeltas lysves renkasi idealią tvarką mėgstantys daržininkai. Be to, tokias lysves lengviau prižiūrėti. Jos neužtvinksta, greičiau išyla, bet ir greičiau išdžiūsta, todėl reikia daugiau laistyti. Pasodintas daugiametės daržovės žiemai reikia dengti. Lysvių borteliams naudojamos įvairios medžiagos: medinės lentos, rąsteliai, gelžbetonis, plytos, įrengiami ir metaliniai, plastikiniai borteliai. Pakeltų lysvių daržai naudojami ilgai, keičiamas tik į jas supilamas substratas (ne mažiau kaip 15 cm storio sluoksniu).

Pagilintos lysvės retos, daromos ten, kur trūksta drėgmės. Tokių lysvių forma ir dydis pasirenkami pagal poreikius.

Inspektai (šiltlysvės) aktualūs tiems daržininkams, kurie nori ankstyvesnio daržovių derliaus. Jie gali būti dengiami sintetine arba daržo plėvele, tačiau jų gruntas nešildomas biokuru arba šildomas greitai kaistančiomis (dėl mikroorganizmų veiklos) organinėmis medžiagomis (mėšlu, augalų atliekomis, šiukšlėmis

ir kt.). Inspektai gali būti šildomi ir elektra.

Miesto daržas. Mieste daržovės auginamos balkonuose, terasose, specialiose talpyklėse (konteineriuose). Lietuvoje tai retas daržo tipas, kurį renkasi gamtos harmonijos ieškantys žmonės.

Fengšui daržas. Atitinka fengšui filosofijos principus – kiekvienas daržo elementas harmoningai dera su aplinka. Daržas turi džiuginti ne tik gėrybėmis, bet ir teigiama energija.

Miško daržas įrengiamas pagal miško biocenozės reikalavimus. Jame auginami daugiametčiai, paunksmę mėgstantys augalai, išdėstyti laisvomis grupelėmis. Labai dažni aromatiniai augalai. Tokius daržus gali įsirengti miestiečiai, turintys vasaros sodybas miškuose, laisvo planavimo želdynuose.

Virtuvės daržas. Virtuvėje esančiose talpyklėse auginami greitos vegetacijos ir prieskoniniai augalai.

Estetinis daržas. Daržo lysvėse kartu derinamos daržovės ir gėlės.

Daržas šiltnamyje. Daržovės auginamos įvairiai apšildomuose arba nešildomuose visokių tipų šiltnamyje.

Ekologinės daržininkystės principai

Pagrindinė ekologinėje daržininkystėje taikoma taisyklė – sudaryti kuo palankesnes sąlygas auginti daržoves.

1. **Dirvožemis.** Daržovėms auginti labiau tinka lengvesni ir vidutinio sunkumo dirvožemiai, ypač šakniavaisinėms ir šakniagumbinėms daržovėms.

2. **Dirvos dirbimas.** Dirbant dirvą gerinama jos struktūra, oro sąlygos joje, įterpiama trąšų, augalų liekanų, sunaikinamos piktžolės, kenkėjai, ligos ir sudaromos tinkamos sąlygos sėti ar sodinti daržoves. Vykstant bearimų žemės dirbimą, sudaromos optimalios sąlygos dirvos mikroorganizmams vystytis.

3. **Dirvos mulčiavimas.** Ekologinėje daržininkystėje labai svarbu dirvą laikyti nuolat uždengtą mulčiumi, žaliosiomis trąšomis, lapais ar kitomis medžiagomis. Mulčias pagerina mikroorganizmų veiklos sąlygas, skatina humuso susidarymą.

Mulčias pagerina mikroorganizmų veiklos sąlygas

4. **Tręšimas.** Ekologinėje daržininkystėje pagrindinė trąša yra kompostas. Tręšimas turėtų ne skatinti augalų augimą, o gerinti dirvožemio gyvybingumą maitinant dirvos mikroorganizmus.

5. **Piktžolių naikinimas.** Ekologiniame ūkyje piktžolių kiekis ribojamas tinkamai pasirinkant sėjomainą, mulčiuojant dirvą, šienaujant, nudeginant piktžoles specialiais prietaisais ir kitais būdais.

6. **Sugretintasis auginimas.** Šis auginimo būdas teigiamai veikia daržovių augimą dėl laipsniškos sėjos. Tankiau augantys augalai dengia dirvą, slopina piktžoles, geriau panaudojamos maisto medžiagos.

7. **Sėjomainos.** Tinkama sėjomaina ekologinėje daržininkystėje labiausiai lemia derlių, jo kokybę, racionalų dirvoje esančių maisto medžiagų pasisavinimą, leidžia kontroliuoti piktžolių, ligų ir kenkėjų plitimą.

Žaliosios trąšos (sideratai) nuselbia piktžoles

ŽALIOSIOS TRĄŠOS

Pagrindinė žaliųjų trąšų (sideratų) paskirtis – papildyti dirvą organinėmis medžiagomis ir azotu. Jas, priešingai nei mineralines medžiagas, augalai lengvai pasisavina. Daugelio žaliosioms trąšoms naudojamų augalų šaknys fosforo rūgšties, kalcio, magnio ir kitų cheminių elementų ima iš giliųjų dirvos sluoksnių. Įterpus sideratų į dirvą, šie elementai tampa prieinami kultūriniam augalams. Veikiamos mikroorganizmų augalų atliekos suyra ir virsta humusu.

Augalų apsaugos nuo ligų požiūriu žaliosios trąšos užima ypatingą vietą – atlieka svarbų sanitarių darbą. Jos nuselbia piktžoles. Kad sideratai netaptų piktžolėmis, juos būtina nušienauti arba įterpti į dirvą prieš subręstant sėkloms. Sideratai naudingi tik tada, kai gerai auga ir sukaupta daug žaliosios masės. Jokiu būdu negalima jų sėti į nesukastą arba prastai sukastą dirvą.

Patartina sideratų įterpti butonizacijos (augalų raidos tarpsnis, per kurį išryškėja žiedpumpuriai) laikotarpiu, kol dar nelyb sukietėję. Jie užkasami negiliai: lengvoje dirvoje 12–15 cm

gylyje, o sunkioje – 6–8 cm gylyje. Patekę į dirvožemį, greitai suskaidomi ir mineralizuojasi. Susidariusios humuso labiliosios medžiagos lengvai pasisavinamos augalų. Poveikis derliui – 3–4 metus. Kitas privalumas: į dirvą nepatenka piktžolių sėklų, kurių gausu šviežiamė mėsle.

Nuėmus ankstyvasias daržoves, laisvą plotą vėl užsėti žieminiams rugiais. 1 a reikia 2 kg sėklos. Priemolio dirvoje ji išberinama 3–4 cm, pricmėlio ir smėlio – 4–5 cm gylyje. Iki rudens žieminiai rugiai gerai įsišaknija. Išaugusi žalioji masė vėlai rudenį arba anksti pavasarį įterpiama į dirvą, ši suariama iki 15–18 cm gylio ar sukusama. Giliau įterpti neverta, nes mažėja žaliosios masės mineralizacija. Daugiausia antžeminės žaliosios masės išaugina lubinai, po jų – ridikai, o mažiausiai – baltosios garstyčios. Be to, lubinuose susikaupia beveik 2 kartus daugiau azoto nei kituose augaluose. Jų ir kitų ankštinių augalų bendroji masė prilįgsta tokiam pat kiekiui kokybiško mėšlo („Sodo spalvos“, 2017).

INDŲ PARINKIMAS AUGALAMS

Vadovaudamiesi patiktais patarimais sukursite nedidelį estetišką darželį talpyklėse.

Indų dydis, medžiagos:

1. Indai turi būti pakankamo dydžio, kad juose tilptų ir galėtų optimaliai augti augalų šaknys, kad jie stabiliai išlaikytų augalus (neparvirstų).
2. Medžiaga, iš kurios pagaminti indai, turėtų nekenkti augalams tiesiogiai ir nereaguoti su augalų trąšomis.
3. Indai turi pralaidžiai vandenį iš vidaus (kad nesusidarytų jo perteklius ir nepradėtų pūti

šaknys) ir įleisti oro iš aplinkos augalų šaknims kvėpuoti.

4. Geriausias indų ir kontūrinių augalų aukščių santykis – 3:5.
5. Indų forma turėtų derėti su vyraujančių augalų lapų, žiedų ar žiedynų forma, įmantrių formų indai naudojami aplinkai puošti be augalų.
6. Indai, laikomi lauke, turi būti atsparūs nepalankioms aplinkos sąlygoms: didesnei drėgmei, temperatūros pokyčiams.
7. Indų proporcijos, spalvos, medžiagos, iš kurių jie pagaminti, turi derėti su aplinka.

Indai, laikomi lauke, turi būti atsparūs nepalankioms aplinkos sąlygoms

Jeigu kompoziciją sudaro kelių rūšių augalai, svarbu, kad pagrindinės rūšies augalų forma derėtų su indo forma

Augalų parinkimas indams pagal dekoratyvines augalų savybes:

1. Augalų aukštis ir kero proporcijos turi derėti su indo dydžiu ir aukščiu.
2. Aukščiausi augalai sodinami kompozicijos centre arba prie statinio prigludusiame šone, toliau augalai žemėja ir dažnai kompozicija užsibaigia svyrančiais augalais, kurie prideda indo kraštus. Svyrantieji augalai itin vertingi: turint labai didelį indą ir neaukštus kitus augalus, jie vizualiai sumažina indo aukštį.
3. Augalų kero ir atskirų jo dalių forma turėtų derėti su indo forma. Jeigu kompoziciją

sudaro kelių rūšių augalai, svarbu, kad derėtų pagrindinės rūšies augalų forma.

4. Kompozicijoje vyraujančios augalų rūšies spalva neturėtų sutapti su indo spalva, ji turėtų būti šviesesnė už indo spalvą arba kontrastuoti su ja; indai neturėtų būti margaspalviai.
5. Šviesesnių spalvų augalai turėtų būti kompozicijos viršuje ir šonuose.
6. Didžiausius kompozicijos kontrastus galima sukurti derinant 3 pagrindines chromatinės (raudoną, mėlyną, geltoną) ir 3 išvestines spalvas (violetinę, žalią, oranžinę). Baltas gėles galima panaudoti pagrindinėms spalvoms išryškinti. Švelninti spalvų perėjimą galima

Kvapusis bazilikas

(*Ocimum basilicum* L.)

Kilmė

Kvapusis bazilikas kilęs iš Indijos. Į Europą atkeliavo XVI amžiaus viduryje ir greitai tapo mėgstamu prieskoniniu augalu.

Vartojimas

Vartojami švieži ir džiovinti augalai, lapų sultys, užpilas, aliejinė ištrauka, eterinis aliejus. Bazilikais skaninamos pomidorų ir kitų daržovių salotos, padažai, sriubos, įvairūs varškės, žuvies, mėsos patiekalai, marmeladai, uogienės. Raudonlapiai ir kitų veislių bazilikai naudojami želdynuose.

Maistinė vertė

Bazilikuose yra apie 1 proc. eterinio aliejaus, flavonoidų, raugų, vitaminų C, P, beta karoteno. Žolės užpilas žadina apetitą, gerina virškinimą. Tinka burnos, dantų, nosies gleivinės priežiūrai, gydo žaizdeles. Eterinis aliejus naudojamas parfumerijoje, aromaterapiniam masažui, pirtyse, tonizuoja ir stimuliuoja, tačiau jo perteklius turi priešingą poveikį. Jo negalima naudoti nėštumo metu, po infarkto, sergant epilepsija, jei nepakenčiamas kvapas.

Veislės

Lietuvoje auginami 3 formų kvapieji bazilikai: plačialapiai žaliais lapais (*O. basilicum* L. var. *latifolia*), raudonlapiai (*O. basilicum* L. var. *rubra*) ir smulkialapiai (*O. basilicum* L. var. *minimum*). Sukurta daug veislių, kurios viena nuo kitos skiriasi kero augumu, lapų dydžiu, forma, spalva, aromatu. Skirtingų veislių kvapas primena laurų lapų, muskatų ricšutų, anyžių,

kvapiųjų pipirų, gvazdikėlių, cinamono, citrinos, mėtų aromatus. Dažniau aromatingesnės plačialapės veislės.

Dekoratyvios veislės

'Opal'. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai purpuriniai, ilgi, platūs.

'Dark opal'. 40–60 cm aukščio ir pločio. Lapai juodai purpuriniai.

'Compact'. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, dideli.

'Rosie'. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai purpuriniai.

Bazilikas

'Cinnamon'. Apie 65 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, ilgi, juntamas cinamono aromatas. Stiebai ryškiai purpuriniai, žiedai rožiniai.

'Toscana'. Apie 60 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, stambūs, ruplėti. Sukaupia daug eterinių aliejų.

'Siam ween'. Apie 60 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, juntamas saldymedžio aromatas. Stiebai ryškiai purpuriniai, žiedai violetiniai, žydi vėliau.

'Sweet Genovese'. Apie 40–60 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, platūs, stambūs. Sukaupia daug eterinių aliejų.

Kitos veislės

'Persian'. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, juntamas anyžių ir gvazdikėlių aromatas.

'Fine alto'. Apie 25 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, nedideli.

'Fine verde'. Apie 50 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, gana smulkūs.

'Italiano classico'. Apie 40 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, dideli. Žiedai balti.

'Holy'. Apie 70 cm aukščio ir pločio. Lapai žali, platūs, ilgi.

'Thai'. Apie 70 cm aukščio ir pločio. Lapai ilgi, siauroki.

'Genovese'. Apie 50 cm aukščio, 35 cm pločio. Lapai žali, ilgi, gana platūs.

Vieta

Tinka saulėta ir šilta vieta.

Dirva ir substratai

Bazilikai gerai auga derlingoje lengvo priemolio ar priemolio dirvoje. Ji turi būti giliai įdirbta, puveninga, geros struktūros, laidži vandeniui ir orui. Į sunkesnę dirvą rekomenduojama iš rudens įkasti pjuvenų, nerūgščių durpių, smėlio, organinių trąšų. Daigams tinka iš anksto paruošti specialūs daigų substratai.

Maisto medžiagų poreikis

Dirvoje turi būti daug maisto medžiagų.

Sėjimas ir sodinimas

Sėjama į dėžutes balandžio viduryje, sėklos užberiamos labai plonu žemės sluoksniu. Sudygsa per 10–14 dienų, daigai užauga per 35–40 dienų. Palankiausia temperatūra dieną – 18–20 °C, naktį – 15 °C. Kai pradeda formuotis pirmieji tikrieji lapeliai, daigai retinami.

Daigai sodinami 30×30 cm atstumais. Šiltnamyje sodinami gegužės viduryje, lauke – birželio pradžioje. Prieš sodinant dirva tręšiama kompostu. Šaltesnę vasarą bazilikai lauke skursta. Šiltnamyje auga puikiai, užauga didesni nei lauke ir sukaupia daugiau eterinių aliejų. Tinkama pomidorų, agurkų kaimynystė. Galima auginti vazonuose balkone, kambaryje.

1 m² plotui reikia 0,1–0,2 g sėklų.

Augalo priežiūra

Prigiję daigai laistomi fermentuota dilgėlių ištrauka, kartojama po 14 dienų. Laistoma, kai išdžiūsta dirvos paviršius, pirmojoje dienos pusėje. Bazilikai nemėgsta šlapios dirvos. Labai jautrūs šalnoms.

Kenkėjai ir ligos

Bazilikus puola šliužai, sraigės, kopūstinių ir ropinių baltukų vikšrai, amarai, grambuolių, spragšių lervos. Jei šiltnamyje kasmet auginami tame pačiame substrate, pradeda sirgti fuzarioze.

Derlius

Žydėjimo pradžioje (birželio pabaigoje–liepos pradžioje) bazilikai aromatingiausi. Džiovinti skirta žolė pjaunama paliekant 10 cm ražieną. Atželę bazilikai pjaunami dar kartą. Nuolat skinant viršūninius ūglius su lapeliais skatinamas šakojimasis.

Džiovinama gerai vėdinamoje vietoje, apsaugotoje nuo saulės spindulių, arba džiovykloje ne aukštesnėje kaip 35 °C temperatūroje. Laikoma sandariuose tamsaus stiklo induose, popieriniuose maišeliuose.